ISSN (online):
3102-601X

Ban Dvor
ČASOPIS ZA DRUŠTVENE
I HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 17. 9. 2026.
Objavljeno: 1. 10. 2026.

eLokator: bd2027-005
DOI: https://doi.org/10.68268/bd/uc3t72

Uspostava komunističke propagande, nadzora i otpora u Dubrovniku 1946. godine: Primjer Opće bolnice Dubrovnik

prim. dr. sc. Antun Car
https://orcid.org/0000-0001-5888-8434
Opća bolnica Dubrovnik, Dubrovnik, Republika Hrvatska — antun.car@du.t-com.hr

Sažetak: Rad na temelju neobjavljenoga primarnog gradiva iz arhiva stare bolnice u Dubrovniku analizira metode i domete komunističke propagande, indoktrinacije i društvenoga nadzora tijekom ključne, konsolidacijske 1946. Pomoću analize sačuvanih originalnih letaka, proglasa, pjesama i proznih crtica, rad prikazuje kako je Opća bolnica Dubrovnik preoblikovana iz zdravstvene ustanove u politički poligon lokalnih partijskih ćelija i sindikalnih podružnica. Istraživanje mapira ključne propagandne narative poratnoga razdoblja: ritualizaciju masovnih proslava (Prvi svibnja i Dan pobjede), geopolitičku mobilizaciju uslijed Tršćanske krize, privrednu obnovu omladinskih radnih akcija te sustavnu difamaciju Katoličke Crkve. Poseban naglasak stavljen je na mehanizme socijalnoga inženjeringa i uvođenja ozračja straha na radnome mjestu, gdje su se pomoću literarnih i alegorijskih motiva „troskota“, „bolesti“ i „kukavica“ patologizirali i uklanjali neistomišljenici. Konačno, rad dokumentira i oblike pasivnoga otpora bolničkoga osoblja (noćno skidanje plakata), kao i humor te duboke egzistencijalne tjeskobe pojedinca uhvaćenoga u procjepu između službenoga kolektivističkog optimizma i osobne nesigurnosti. Mikrosvijet dubrovačke bolnice tako se potvrđuje kao paradigmatska slika rane poslijeratne Jugoslavije.

Ključne riječi: Opća bolnica Dubrovnik, komunistička propaganda, Agitprop, 1946., Tršćanska kriza, Katolička Crkva, pasivni otpor, socijalni inženjering

The Establishment of Communist Propaganda, Surveillance, and Resistance in Dubrovnik in 1946: The Case of General Hospital Dubrovnik

Abstract: Based on unpublished primary source material from the archive of the old hospital in Dubrovnik, this paper analyses the methods and reach of communist propaganda, indoctrination, and social surveillance during the crucial year of consolidation, 1946. Through

Ovaj je rad objavljen pod licencijom Creative Commons Autorstvo 4.0 Međunarodna (CC BY 4.0).

an analysis of surviving original leaflets, proclamations, poems, and prose sketches, the paper shows how General Hospital Dubrovnik was transformed from a healthcare institution into a political testing ground for local Party cells and trade union branches. The study maps the key propaganda narratives of the post-war period: the ritualisation of mass celebrations (May Day and Victory Day), geopolitical mobilisation prompted by the Trieste Crisis, economic reconstruction through youth work actions, and the systematic defamation of the Catholic Church. Particular emphasis is placed on the mechanisms of social engineering and the imposition of an atmosphere of fear in the workplace, where dissenters were pathologised and removed through literary and allegorical motifs of "troskot" (a weed), "illness", and "kukavica" (cuckoo). Finally, the paper documents forms of passive resistance among hospital staff (the nocturnal removal of posters), as well as humour and the profound existential anxiety of the individual caught between official collectivist optimism and personal insecurity. The microcosm of the Dubrovnik hospital is thus confirmed as a paradigmatic image of early post-war Yugoslavia.

Keywords: General Hospital Dubrovnik, communist propaganda, Agitprop, 1946, Trieste Crisis, Catholic Church, passive resistance, social engineering

UVOD – KONTEKST „AGITPROPA“ I SOVJETIZACIJE (1945. – 1948.)

Godina 1946. označila je ključno razdoblje u konsolidaciji rane komunističke vlasti u novoj jugoslavenskoj državi. Kako bi učvrstila svoj politički monopol, Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) koristila se sustavnim i sveprisutnim aparatom agitacije i propagande (Agitprop).[1] Propaganda je prožimala sve društvene i političke sfere, a njezina je oštrica bila usmjerena prema oblikovanju javnoga mnijenja, indoktrinaciji stanovništva i neutralizaciji stvarnih ili zamišljenih neprijatelja režima.

Taj proces totalitarizacije društva bio je vidljiv i na mikrorazini javnih ustanova. Opća bolnica Dubrovnik, tijekom 1946., preoblikovana je iz isključivo zdravstvene ustanove u politički poligon. U Dubrovniku, kao tradicionalno građanskoj i religioznoj sredini, vlast je provodila pojačani nadzor i integraciju pomoću lokalnih ustanova poput dubrovačke bolnice.

Analizom sačuvanih originalnih letaka, proglasa, pjesama i proznih crtica iz arhiva stare dubrovačke bolnice, ovaj rad nastoji rasvijetliti mehanizme kojima je lokalna partijska ćelija pokušavala uspostaviti apsolutnu ideološku kontrolu, ali i oblike pasivnoga otpora bolničkoga osoblja i pacijenata. Istraživanje se temelji na primarnoj građi arhiva dubrovačke bolnice (1880. – 1941.) iz Državnoga arhiva u Dubrovniku. Ključan izazov predstavljala je analiza fonda „Bolnica – nesređena građa“,[2] oštećenoga uslijed dugogodišnjega boravka u vlažnim i otvorenim prostorima stare bolnice. Zbog fragmentiranosti i neobrađenosti dokumenata, na tome je gradivu često nemoguće primijeniti standardne statističke i grafičke metode. Unatoč tomu, detaljnim pregledom više od 400 kutija nesređene građe koja kronološki prelazi granicu 1941., identificirani su vrijedni dokumenti iz 1946. koji su omogućili analizu stanja u bolnici tijekom ranoga komunističkog razdoblja.

RITUALIZACIJA PROSLAVA I MOBILIZACIJA MASA: PRVI SVIBNJA I DAN POBJEDE

Uspostava novoga poretka zahtijevala je redefiniranje javnoga prostora i uvođenje novih državnih rituala. Kolektivizam i masovni događaji služili su potiskivanju nepoželjnoga individualizma i stvaranju privida općega narodnog jedinstva. Zanimljiv lokalni fenomen u

[1] Spehnjak, 2002, str. 90–102.
[2] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. Nesređena građa.

Dubrovniku bila je instrumentalizacija tradicionalnih dekorativnih elemenata. *Standali*,[3] tradicijski drveni stupovi koji su se stoljećima rabili isključivo kao ukras za Festu svetoga Vlaha, u svibnju 1946. iskorišteni su za proslave novoga režima.

Za proslavu Prvoga svibnja 1946. izdana je direktiva kojom se od svih ustanova, podružnica i društava zahtijevalo kićenje zgrada i trgovina zastavama, zelenilom, parolama te portretima Josipa Broza Tita i Josifa Visarionoviča Staljina. Posebno mjesto bilo je predviđeno za isticanje imena radnika uspješnih u tzv. prvomajskome takmičenju. Organiziranom povorkom koja je krenula iz povijesne jezgre prema željezničkoj stanici u Gružu koordiniralo je Mjesno sindikalno vijeće preko imenovanih redatelja, a sudionici su morali klicati točno propisanim parolama:

„Živio Prvi maj dan radnika i seljaka... Živio drug Tito tvorac našeg jedinstva... Živjelo bratstvo i jedinstvo naših naroda... Živjela sovjetska Rusija zemlja udarnika... Živio generalisimus Staljin osloboditelj potlačenih... Živio jugoslavenski Trst i Julijska krajina.“[4]
Sličan obrazac ponovljen je i 9. svibnja 1946., povodom obilježavanja Dana pobjede nad fašizmom. Historiografski gledano, KPJ je monopolizirala i dogmatizirala antifašističku borbu izjednačavajući antifašizam isključivo s komunizmom.[5] Proslava u Dubrovniku bila je pomno koreografirana: limena glazba, vojska i omladina krenuli su sa stanice Lapad, spojili se s gruškom povorkom te stigli na Pile pod koordinacijom gradskih sindikalnih organizacija. Dokumenti iz bolničkoga arhiva svjedoče o rigidnosti proslave, a dokaz je toga popis eksplicitno nametnutih parola koje su slavile Crvenu armiju, Staljina, slavensko bratstvo te Komunističku partiju Jugoslavije kao „organizatora borbe i pobjede nad okupatorom i domaćim izdajnicima.“[6] Kako bi se osigurala masovnost na tome državnom prazniku, vlasti su primijenile i ekonomske stimulanse – demonstrantima je isplaćivana redovna dnevnica, a onima koji su morali ostati na radnim mjestima zajamčena je 50 % veća nadnica.

[3] „Grad svetoga Vlaha u tom je času, izvješćuju očevici, davao veličanstvenu sliku. Visoki, stasiti standali (drveni stupovi) resili su čitav Stradun.“ Radelj, 1993, str. 163.
[4] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. R114. Dopis Mjesnoga sindikalnog vijeća Dubrovnik br. 904/46 od 10. 4. 1946.
[5] Spehnjak, 2002, str. 95.
[6] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. 157. Dopis Mjesnoga sindikalnog vijeća Dubrovnik (nejasan broj) od 7. 4. 1946.

GEOPOLITIČKI PRITISCI I LOKALNA REFLEKSIJA: TRŠĆANSKA KRIZA

U proljeće 1946. jugoslavenska se diplomacija suočila s teškim pregovorima oko sudbine Istre, Julijske krajine i Trsta. Unutarnja politika pratila je te napetosti masovnim protestnim mitinzima diljem zemlje pod krilaticom „Trst je naš".[7] Refleksija te visoke geopolitike jasno se iščitava u proglasima upućenima djelatnicima dubrovačke bolnice.

Za veliki protestni skup, održan pod gradskim zvonikom na Stradunu 16. svibnja 1946., sindikalni dužnosnici izdali su upute o obveznome donošenju jugoslavenskih zastava i parola usmjerenih protiv zapadnih saveznika, a u korist sovjetskih prijedloga razgraničenja: *„Ostavljanje Trsta Italiji bila bi najveća nepravda. / Predloženi koridor u Istri ugrožavao bi sigurnost nove Jugoslavije. / Hoćemo nedjeljivu Istru sa Trstom! / Živio SSSR zaštitnik mira i demokratskih prava! / Protestujemo protiv nepravednih prijedloga Američkog, Engleskog i Francuskog delegata! / Odlučno tražimo pripojenje Trsta Jugoslaviji! / Za prijedlogom druga Kardelja stoje svi narodi Jugoslavije!"*[8]

Ovakav narativ služio je homogenizaciji lokalnoga stanovništva isticanjem vanjske ugroze dok se istovremeno slavljenjem imena Josipa Broza Tita sustavno gradio kult ličnosti koji će postati ključni integrativni, ali dugoročno i najranjiviji čimbenik stabilnosti jugoslavenske federacije. Takva ikonografija 1946. predstavljala je embrionalnu fazu konstrukcije kulta ličnosti Josipa Broza Tita, koji će u kasnijim desetljećima poprimiti elemente sekularne religije, duboko ukorijenjene u sve pore društvenoga života, pa tako i u sport.

ODNOS PREMA KATOLIČKOJ CRKVI I KONSTRUKCIJA „UNUTARNJEGA NEPRIJATELJA"

Dok se partizanski pokret glorificirao bez ikakve kritičnosti i analize ratnih zločina ili represije prema neistomišljenicima, Katolička Crkva u tome je razdoblju predstavljala jedinu stvarnu institucionalnu opoziciju komunističkomu režimu. Vlast ju je percipirala kao ključnoga ideološkog protivnika nastojeći sustavno uništiti njezin ugled u narodu pomoću propagandnoga povezivanja klera s fašizmom i kolaboracijom.[9]

[7] Tenca Montini, 2021, str. 32–34.
[8] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. 157. Dopis Mjesnoga sindikalnog vijeća Dubrovnik br.925 od 16. 5. 1946.
[9] Jurčević, 2020, str. 28–43.

Izrazit primjer takve difamacije pronalazimo u pamfletu pod naslovom „Proljeće 1946 g.“, koji je potpisao autor pod pseudonimom „Komesar R. M.“ U tekstu se izravno napada kler te se upotrebljava tada svježi narativ o stradanjima u Širokom Brijegu kako bi se opravdao obračun s Crkvom: *„Ti izdajnici danas kod naroda ne mogu naći sklonište, ali ga nalaze kod svojih istomišljenika koji se kriju pod mantijom, skrivajući izdajnike po crkvama i konventima... Kler se pokazao odgojiteljem koljača... Sjetimo se ožalošćenih očeva i majki koji su izgubili svoje sinove na Širokom brijegu padajući od kiše metaka koji su dolazili s prozora fratarskog samostana. Ovi zlikovci se nisu stidili „kazne Božje“ i umjesto križa uzeli su u ruke mitraljez... Radni narod uživa sva prava koja ga pripadaju a naša mlada FNRJ cvate u svemu kao proljetna ruža... Sa Titom Za Tita!“*[10]

Ovakav diskurs služio je legitimiranju poslijeratnih progona svećenika i redovnika prikazujući Crkvu kao izravnu prijetnju procvatu nove socijalističke domovine.[11]

MEHANIZMI NADZORA I IDEOLOŠKOGA ČIŠĆENJA: SLUČAJ LETKA „NESRETNICI!“, „KULTURA POTKAZIVANJA“ I TOTALITARNOGA NADZORA

Anonimni letak na kraju („Nesretnici...”) primjer je prakse političke budnosti i stvaranja „kulture potkazivanja“. Paralelno s vanjskopolitičkom mobilizacijom i napadima na Crkvu, režim je provodio strogu unutarnju diferencijaciju unutar ustanova. Najplastičniji primjer uvođenja ozračja straha i poticanja na prokazivanje („cinkarenje“) među bolničkim osobljem predstavlja anonimni letak s potpisom „Promatrač“, koji se stilski i retorički paradoksalno oslanja na religijske motive očišćenja („grijeha”), ali u svrhu partijske ideologije: *„Nesretnici! Očistite duše vaše od prljavih vaših mana, očistite srca vaša od pakosti i od zala! Poslije višekratnog ukazivanja na vaše štetne mane, koje se pojavljuju kod bolničkog osoblja s tendencijom razjedinjavanja, stvaranjem zbrke u redovima složnih i radinih, i time izazivajući nered i nezadovoljstvo koje bi imalo dobro da posluži samo neprijateljima našeg naroda... Skreće se pažnja... svima koji se nalaze u službi naroda... da budnim okom prate sve one nedostojne elemente koji bi pokušali da ugroze najvišu tekovinu – bratstvo i jedinstvo [...] Sve*

[10] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. 157. Nesređena građa.
[11] Jurčević, 2020, str. 28–43.

one koji rade što nije dozvoljeno i neodgovorno, prstom pokažite i isključite iz vašeg društva jer taj nije dostojan da radi među vama i jede narodni kruh.“[12]

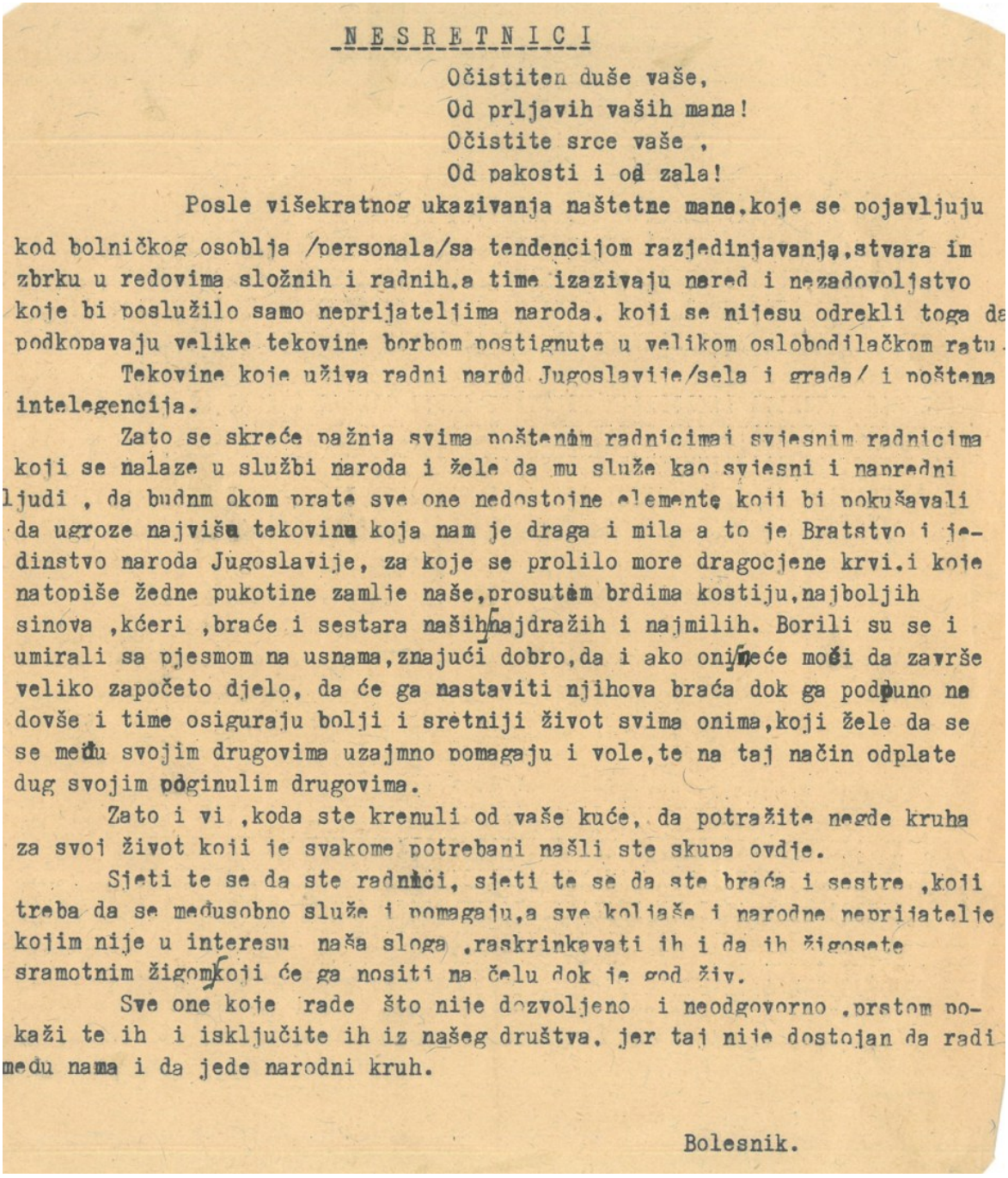

N E S R E T N I C I

Očistiten duše vaše,
Od prljavih vaših mana!
Očistite srce vaše ,
Od pakosti i od zala!

Posle višekratnog ukazivanja naštetne mane,koje se pojavljuju kod bolničkog osoblja /personala/sa tendencijom razjedinjavanja,stvara im zbrku u redovima složnih i radnih,a time izazivaju nered i nezadovoljstvo koje bi poslužilo samo neprijateljima naroda, koji se nijesu odrekli toga da podkopavaju velike tekovine borbom postignute u velikom oslobodilačkom ratu.

Tekovine koje uživa radni narod Jugoslavije/sela i grada/ i poštena intelegencija.

Zato se skreće pažnja svima poštenim radnicima i svjesnim radnicima koji se nalaze u službi naroda i žele da mu služe kao svjesni i napredni ljudi , da budnim okom prate sve one nedostojne elemente koji bi pokušavali da ugroze najvišu tekovinu koja nam je draga i mila a to je Bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije, za koje se prolilo more dragocjene krvi,i koje natopiše žedne pukotine zamlje naše,prosutim brdima kostiju,najboljih sinova ,kćeri ,braće i sestara naših najdražih i najmilih. Borili su se i umirali sa pjesmom na usnama,znajući dobro,da i ako oni neće moći da završe veliko započeto djelo, da će ga nastaviti njihova braća dok ga potpuno ne dovše i time osiguraju bolji i sretniji život svima onima,koji žele da se se među svojim drugovima uzajmno pomagaju i vole,te na taj način odplate dug svojim poginulim drugovima.

Zato i vi ,koda ste krenuli od vaše kuće, da potražite negde kruha za svoj život koji je svakome potrebani našli ste skupa ovdje.

Sjeti te se da ste radnici, sjeti te se da ste braća i sestre ,koji treba da se međusobno služe i pomagaju,a sve koljaše i narodne neprijatelje kojim nije u interesu naša sloga ,raskrinkavati ih i da ih žigosate sramotnim žigom koji će ga nositi na čelu dok je god živ.

Sve one koje rade što nije dozvoljeno i neodgovorno ,prstom pokaži te ih i isključite ih iz našeg društva, jer taj nije dostojan da radi među nama i da jede narodni kruh.

Bolesnik.

Slika 1. Letak „Nesretnici“[13]

[12] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. 157. Nesređena građa, zidne novine 1946.
[13] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. 157. Zidne novine, 1946.

Ovaj proglas zorno demonstrira namjeru uvođenja potpunoga nadzora („Oči i uši”), gdje se svako odstupanje od kolektivističke norme proglašavalo neprijateljskim djelovanjem protiv tekovina Narodnooslobodilačke borbe.[14]

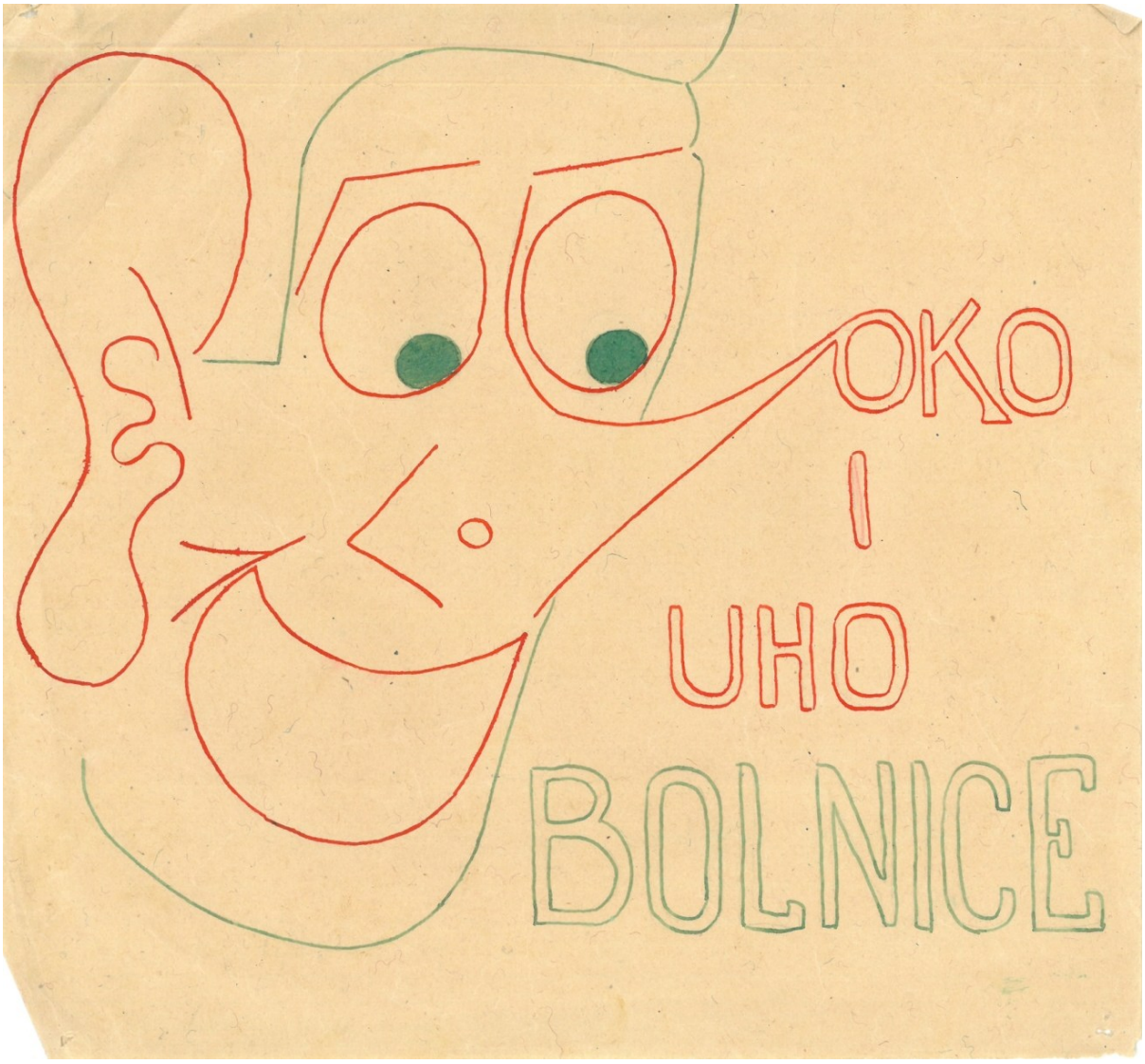

Slika 2. Letak "Oko i uho bolnice"[15]

[14] Radelić, 2006, str. 98–110.
[15] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. 157. Zidne novine, rujan 1946.

PASIVNI OTPOR I ULOGA ZIDNIH NOVINA: „DIVERZANTI“ U BOLNIČKIM HODNICIMA

Unatoč agresivnim pokušajima indoktrinacije, analiza bolničkoga gradiva otkriva postojanje aktivnoga i pasivnoga otpora unutar same ustanove. Taj se otpor najčešće odražavao uništavanjem ili uklanjanjem službenih propagandnih plakata i zidnih novina. Sukob mišljenja na bolničkim hodnicima ostao je zabilježen u letku s potpisom „Bolesnik“, koji reagira na noćno skidanje proglasa, izrijekom spominjući uklanjanje teksta s naslovom „Badnja noć“ (što upućuje na tinjajući religijski i proturežimski sentiment pojedinih djelatnika ili pacijenata):

„Budi se, zora je! Neki još spavaju u dubokom snu, premda je već svanuo dan. [...] oni spavaju i u snu ustaju kao tužni mjesečari kao utvare, hodnicima opipavajući zidove i table, neodgovorno skidaju članke, koji im se pričine kao nedovoljan, kao članak koji se nalazio na tabli za zidne novine s naslovom „Badnja noć”... To mora da je ipak grozna bolest... Zato svaki onaj koji se osjeća zdravim neka stavi sebi zadatak da svestrano pomože onima koji boluju... kasnije će vam oni biti zahvalni što ste ih probudili da ih oslobodite od tih nepoželjivosti što ste učinili dobro svome bližnjemu. Isto tada kada ozdrave i oni će radosno uskliknuti svojim drugovima: Budite se i ustajte, već je davno svanulo!“[16]

Propagandni proglasi i zidni novinski isječci u bolnici često su skretali pozornost s gorućih socijalnih i ekonomskih problema poratnoga razdoblja.[17] Autori su se nerijetko koristili hermetičnim, alegorijskim izričajem kako bi poslali poruke upozorenja onima koji se ne klanjaju partijskoj liniji, o čemu svjedoči i zapis s inicijalima Ž. I.:

„Oluja! zatvaraj sva jedra, grmio je glas kapetana kroz urlik oluje i prasak valova. [...] Na krmi zaostao mlad mornar pa se nekud plaho i začudno zagledao u demonski ples valova. Neka znade svaki pojedini koji uđe u ples da ga mora isplesati ili ne ići u ples.“[18]

[16] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. 157. Nesređena građa.
[17] Radelić, 2006, str. 98–110.
[18] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. 157. Nesređena građa, zidne novine 1946.

*S*OCIJALNI INŽENJERING NA RADNOME MJESTU: „ISKORJENJIVANJE TROSKOTA I KUKAVICA“

U okruženju u kojemu se idealiziralo zajedništvo, sustavno se gušio individualizam, sloboda izražavanja i kritička misao. Literarni uradci lokalnih aktivista imali su jasnu pragmatičnu ulogu: poticati prokazivanje kolega koji nisu slijedili službenu doktrinu i opravdati njihovo trenutačno otpuštanje s posla.

Kao metafora za politički nepoćudne radnike upotrebljavala se riječ korov, o čemu svjedoči didaktička pričica „Baštovan i troskot“, s potpisom „V. Č. *“: „Ovako ima štetnih radnika koje bi trebalo da se izbaci iz radnih masa, da ih se iščupa, jer škode i upropašćuju radničku klasu, uništavaju dobre namjere pravih radnika kao što je troskot grickao kupus.“*[19]

Ta tendencija preodgoja ili potpunoga izopćenja iz radničke klase vidljiva je i u tekstu „Personalna bolest“ (potpisan s „B. A.”), u kojemu se kritičko promišljanje tretira kao medicinski i patološki problem samoga bolničkog osoblja: *„Naš bolnički personal nažalost još nije dovoljno ozdravio od nepoželjne i opasne bolesti, starih štetnih nazora, grubih mana, međusobnog prezira, neslaganja i netrpeljivosti... Analizirajući sve te nedostatke treba da ih iz korijena naših srdaca iščupamo te da ih utopimo u duboko more zaborava...“*[20]

Konačno, u kratkoj pjesmi/crtici „Kukavica“, autor povlači jasnu crtu između podobnih i nepodobnih radnika unutar bolnice. Kritički nastrojeni pojedinci uspoređeni su s nevidljivim, ali stalno prisutnim kukavicama koje narušavaju sklad naprednih „slavujskih“ glasova Partije:

„Dočim u krugu naše bolnice kukaju po cijelu godinu. Kukavicu nitko ne vidi da kuka. Samo se čuje da kuka, a ne vidi se... htjele bi naše kukavice da i slavuji kukaju, ali im to nigdje neće biti jer kukavica ostaje kukavica, a slavuj ostaje ptica pjevica.“[21]

[19] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. 157. Nesređena građa, zidne novine 1946.
[20] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. 157. Nesređena građa.
[21] Isto.

GOSPODARSKA MOBILIZACIJA: RADNE AKCIJE

Uz parade i političke proglase, specifičan instrument komunističke propagande i ekonomske obnove bile su savezne radne akcije.[22] Nakon završetka pruge Brčko – Banovići, tijekom 1946. vršene su intenzivne pripreme za izgradnju pruge Šamac – Sarajevo.[23] Mobilizacijski proglasi koji su kružili bolnicom nastojali su povezati privredni napredak (otvaranje rudnika, spajanje zaleđa s Jadranskim morem) s romantičarskim zanosom omladine, često koristeći narodni deseterac u svrhu lakše recepcije među masama, što ilustrira i pjesma Mile Tomić:

„Viče vila s Mosor planine i dozivlje braću dalmatine! / Vrličane, kršne Cetinjane i junake iz Ravnih Kotara! / Nije ono sa Mosora vila već dozivlje naša zemlja mila! / Da idemo izgraditi prugu ispuniti obavezu drugu! [...] Naša zemlja to od nas pita da viknemo živio nam maršal Tita!“[24]

IZMEĐU KOLEKTIVA I POJEDINCA: HUMOR, DRUGARSTVO I EGZISTENCIJALNA TJESKOBA

Prvi oblik odstupanja od formalnoga propagandnog tona očituje se u internoj satiričnoj poeziji nepoznatoga autora unutar bolničkoga kolektiva. Pjesma tematizira suodnos unutar Narodnooslobodilačke vojske (NOV) i bolničke svakodnevice:

> *„Sastali se svi baš jesmo ko što prije rekli bjesmo...*
> *Komesar je žrtva prva, nije ni on baš od drva...*
> *Na sastanku on naglašava, kritika se odobrava,*
> *Ali drugovi mudro šute komesara da ne ljute.*
> *Ozdraviti baš ne žuri, jer i tako vrijeme juri.*
> *Zabušant se nama smije, ko umije njemu dvije.“*[25]

Iz historiografske perspektive, ova je pjesma dragocjen izvor za razumijevanje fenomena „kontrolirane kritike“ ili pak bezazlenoga internog humora koji je služio kao ispušni ventil za napetosti unutar kolektiva. Autor se koristi tradicijom partizanskoga drugarstva iz ratnih dana kako bi se našalio na račun ključnih figura novoga poretka – u istoj

[22] Šarić i Lučić, 2017, str. 325–338.
[23] Isto, str. 325–338.
[24] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. 157. Nesređena građa.
[25] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. 157. Nesređena građa.

osobi bolesnoga komesara i ekonoma (zabušanta). Posebno je analitički zanimljiv stih o tome kako „drugovi mudro šute komesara da ne ljute“, što, unatoč šaljivomu tonu, točno detektira atmosferu straha i svijest o granicama dopuštene kritike koja se počela ugrađivati u društvo već 1946.

EGZISTENCIJALNA TJESKOBA KAO ANTITEZA SOCIJALISTIČKOMU REALIZMU: PJESMA „SUDBA“

Potpuni kontrast, kako službenomu optimizmu, tako i navedenomu internom humoru, predstavlja pjesma „Sudba“ potpisana inicijalima P. B., također sačuvana u bolničkome arhivu:

„O! kruta sudbo što zjaš, lice mi kistom tamnim...
Da vrištim i cijučem, da pacov izgledam – blijed...
A opet nekad remen snažni / I hladno ošinu, i bjeh ko led.
Nejako i prozirno zurim, rumori život - plaši mi ćud:
I hlepim i srčem, u isto veće, i gledati mogo nijesam svud
skupiti bar zrno ili mrlju sreće...“[26]

U vremenu kada je u kulturi i propagandi dominirao socijalistički realizam – pravac koji je zahtijevao isključivo prikazivanje pobjedničkoga mentaliteta, izgradnje, snage i kolektivnoga zanosa – pojava pjesme poput „Sudbe“ predstavlja radikalan estetski i psihološki otklon.

Analizom pjesme uočavaju se sljedeći elementi:
ekstremni individualizam i nemoć**:** Autor se ne identificira s naprednim kolektivom („mi”), nego progovara iz pozicije duboko traumatiziranoga i izoliranoga pojedinca („ja”).
Metafore nasilja i straha: Izrazi poput „kruta sudba“, „pacov blijed“ i „remen snažni“ koji „hladno ošinu“ sugeriraju postojanje duboke egzistencijalne tjeskobe, straha od neizvjesnosti, a potencijalno i proživljene ratne ili poslijeratne traume.
Potraga za „mrljom sreće“: Žudnja za skupljanjem „zrnca ili mrlje sreće“ u potpunoj je suprotnosti s proklamiranom općom društvenom srećom koju je obećavao novi sustav.

Pronalaženje ovakvoga teksta u arhivu jedne zdravstvene ustanove (bolnice) svjedoči o tome da proces indoktrinacije 1946. nije bio posve monolitan. Ispod površine masovnih

[26] Državni arhiv u Dubrovniku (DADU), fond 186, Opća bolnica Dubrovnik, 1880.–1941. kut. 157. Nesređena građa.

manifestacija, prvomajskih povorki i jednoglasnoga skandiranja na Stradunu postojali su pojedinci čiji se unutarnji svijet sastojao od straha, rezignacije i pokušaja očuvanja vlastite intime pred naletom sveobuhvatne politizacije svakodnevice. Identitet autora potpisanoga inicijalima P. B. za sada ostaje nepoznat, što otvara pitanje je li riječ o pacijentu, liječniku ili o nekome drugom članu bolničkoga osoblja. Međutim, u kontekstu 1946. ta anonimnost i korištenje samo inicijala mogu se interpretirati i kao svjesni čin samozaštite. U atmosferi pojačanoga nadzora, „političke budnosti“ i poziva na potkazivanje unutar bolnice (kako svjedoči i letak „Nesretnici!“), izražavanje tako mračnih, duboko individualnih i nesocijalističkih osjećaja pod punim imenom i prezimenom predstavljalo bi golem egzistencijalni i politički rizik za autora. Stoga skrivanje iza inicijala P. B. vjerojatno svjedoči o nagonu za očuvanjem vlastite sigurnosti u vremenu u kojemu je privatna misao postala sumnjiva.

ZAKLJUČAK

Analiza primarne, neobjavljene arhivske građe iz arhiva stare dubrovačke bolnice iz 1946. pruža dragocjen historiografski uvid u mehanizme uspostave i funkcioniranja ranokomunističkoga totalitarnog sustava na lokalnoj mikrorazini. Sinkroniziranim djelovanjem sindikalnih podružnica i lokalnih partijskih ćelija, bolnica je u poratnim mjesecima preoblikovana iz isključivo zdravstvene ustanove u prvorazredni politički i ideološki poligon.

Istraživanje pokazuje da je komunistička propaganda u bolničkome okruženju bila iznimno slojevita te da je pokrivala širok raspon tema – od agresivnoga geopolitičkog homogeniziranja (Tršćanska kriza) i oštre difamacije Katoličke Crkve (povezivanje klera s fašizmom i kolaboracijom), pa sve do ekonomske mobilizacije pomoću saveznih radnih akcija. Kako bi ugradio novu ideologiju u svijest građana, režim je parazitirao na tradicionalnim elementima (ukrašavanje Straduna *standalima*) te se paradoksalno koristio retorikom očišćenja i bratstva koja korijene vuče iz kršćanskih vrijednosti dok je istovremeno provodio rigidan socijalni inženjering.

Ključni doprinos ovoga rada leži u mapiranju metoda kojima se Partija nastojala obračunati s kritičkom misli i individualizmom unutar radnoga kolektiva. Literarno-alegorijskim formama nepoćudni radnici i kritičari sustava dehumanizirani su i patologizirani motivima „troskota“,

„bolesti“ i „kukavica“, što je služilo kao izravno opravdanje za njihovo prokazivanje i izopćenje iz radničkih masa.

Međutim, dokumenti su ujedno i svjedočanstvo da proces indoktrinacije u Dubrovniku nije tekao bez otpora. Fenomeni poput noćnoga skidanja plakata s vjerskim aluzijama („Badnja noć“) dokazuju postojanje pasivne rezistencije u bolnici. S druge strane, pojava satiričnih stihova o komesaru i ekonomu te duboko tjeskobne, egzistencijalne poezije pojedinca (poput pjesme „Sudba”) jasno indicira da, unatoč proklamiranomu kolektivnom optimizmu, pojedinac u ranoj fazi komunizma ostaje zarobljen u strahu i nesigurnosti pred represivnim aparatom poretka. Analizirano arhivsko gradivo pokazuje da, unatoč snažnim pritiscima, totalitarni aparat nije u potpunosti uspio izbrisati individualnu sferu. U primjerima satirične poezije o komesarima i duboko tjeskobne, intimne lirike potpisane s P. B., razvidno je da se unutar bolničkih zidova zadržao prostor za ljudski humor, ali i za duboku egzistencijalnu krizu pojedinca, što je činilo tihu, estetsku i psihološku antitezu nametnutomu optimizmu službene komunističke propagande. Mikrosvijet dubrovačke bolnice 1946. tako se potvrđuje kao vjerna i paradigmatska slika makrosvijeta rane poslijeratne Jugoslavije, u kojoj su se brutalne metode kontrole i ideološkoga čišćenja vješto skrivale iza kulisa narodnoga zanosa, drugarstva i privredne obnove.

BIBLIOGRAFIJA

Državni arhiv u Dubrovniku. 1880.–1941. Fond 186, Opća bolnica Dubrovnik.

Jurčević, Josip. 2020. *Komunistički teror i mučeništvo Crkve: Djelovanje Udbe protiv Crkve u Hrvatskoj 1945.-1991*. Dokumentacijsko informacijsko središte, DIS : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar : Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Radelić, Zdenko. 2006. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991: Od zajedništva do razlaza*. Školska knjiga.

Radelj, Petar Marija. 1993. „NADBISKUP STEPINAC U DUBROVNIKU 1941. Uz izložbu u Hrvatskome kulturnom klubu 1-18. Veljače 1993." *Croatica Christiana periodica* 17/31: 161–170.

Spehnjak, Katarina. 2002. *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske, 1945.-1952*. Hrvatski institut za povijest ; Dom i svijet.

Šarić, Tatjana i Lučić, Melina. 2017. *U vrtlogu komunizma: Mladi Hrvatske 1945.-1954*. Hrvatski državni arhiv.

Tenca Montini, Federico. 2021. *Trst ne damo! Jugoslavija i Tršćansko pitanje 1945-1954*. Srednja Europa.